

Вісник Асоціації кримінального права України, 2016, № 2(7)

ПОКАЗНИКИ ЗЛОЧИННОСТІ – сукупність основних статистичних характеристик злочинності, що дають можливість здійснити кількісно-якісне вимірювання даного явища, а саме: створити уявлення про її розміри, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також для розроблення відповідно до цього предметних заходів щодо запобігання та протидії злочинним проявам.

П. з. традиційно в кримінологічній науці поділяються на кількісні та якісні.

Кількісні **П. з.** характеризують її загальні обсяги та мають кількісне вираження. До них відносять рівень злочинності, рівень судимості, ціну злочинності, коефіцієнти злочинності та динаміку злочинності.

Рівень злочинності – це її кількісна характеристика, яка являє собою абсолютну кількість зареєстрованих злочинів та осіб, що їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу (місяць, квартал або рік).

Основними показниками, що характеризують рівень злочинності, є кількість зареєстрованих злочинів та кількість виявлених осіб, що вчинили злочини.

Рівень судимості – абсолютна кількість злочинів та осіб, які їх вчинили, стосовно яких винесений обвинувальний вирок суду, на певній території за певний проміжок часу. На основі даних, які містяться в «Статистичній картці на підсудного (обвинуваченого)», органами Державної судової адміністрації складаються звіти про роботу судів, аналізуються дані про судимість, її рівень, структуру і динаміку в Україні в цілому або окремих регіонах, містах, районах, а також про причини і умови вчинення злочинів. Цей показник завжди нижчий, ніж рівень злочинності.

Ціна злочинності – фізична, майнова, економічна, моральна та інші види шкоди від вчинених злочинів. Ціна злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, який завдає злочинність суспільству.

Коефіцієнти злочинності – це відносні статистичні показники, що застосовуються з метою коректного аналізу стану та динаміки злочинності в різних регіонах або країнах шляхом співставлення відомостей про злочинність з даними про населення. Серед коефіцієнтів злочинності виділяють коефіцієнт злочинної інтенсивності та коефіцієнт злочинної активності.

Коефіцієнт інтенсивності злочинності дозволяє порівнювати рівень злочинності в регіонах з різною кількістю населення. Обчислюється шляхом відношення кількості вчинених злочинів до загальної кількості всього населення і розраховується на єдину розрахункову базу населення (1000, 10000, 100000), відповідно до якої проводиться розрахунок, за наступною формулою:

$$K_{i.z} = \frac{Z}{H} \times E,$$

де Z – загальна кількість зареєстрованих злочинів на певній території за певний період часу; H – загальна кількість населення, що мешкає на певній території; E – єдина розрахункова база – визначена кількість мешканців регіону (1000, 10000, 100000 осіб).

Коефіцієнт злочинної активності відображає частоту вчинення злочинів мешканцями певного регіону і розраховується як відношення кількості осіб, що вчинили злочини за певний період часу на певній території, до кількості населення, яке проживає на цій території та досягло віку кримінальної відповідальності, на єдину розрахункову базу населення (1000, 10000, 100000), відповідно до якої проводиться розрахунок, за наступною формулою:

$$K_{z.a} = \frac{O}{H_{(старші\ 14\ років)}} \times E,$$

де O – кількість осіб, виявлених за вчинення злочинів; $H_{(старші\ 14\ років)}$ – кількість населення регіону, віком старше 14 років (вік, з якого настає кримінальна відповідальність); E – єдина розрахункова база – визначена кількість мешканців регіону (1000, 10000, 100000 осіб).

Динаміка злочинності відображає зміни її кількісних та якісних показників протягом певного часового проміжку (один, два, п'ять, десять років і т. д.).

При вивченні злочинності в динаміці обчислюються абсолютне зростання (зниження), темп зростання (зниження) та темп приросту (зменшення), які залежно від мети і завдань дослідження, розраховуються двома способами: базисним і ланцюговим.

У випадку, коли потрібно проаналізувати зміни явища за тривалий проміжок часу, як правило, використовується базисний спосіб. При цьому всі показники злочинності за обраний період часу порівнюються з першим (початковим), обраним за базис. За допомогою ланцюгового способу аналізуються зміни явища, як правило, за короткий проміжок часу, оскільки одержані в результаті дані характеризують зміну кожного показника порівняно з попереднім.

Абсолютне зростання (зниження) – це показник, який характеризує, на скільки одиниць (у абсолютному значенні) явище за певний період часу зросло або зменшилось. Абсолютне зростання (зниження) – ΔP – визначається як різниця між рівнем ряду динаміки певного року та рівнем ряду попереднього або першого року взятого за базу порівняння. Даний показник може бути визначений за наступною формулою:

$$\Delta P = P_t - P_{t-1} \text{ – абсолютне зростання (зниження) – ланцюговий;}$$

$$\Delta P = P_t - P_0 \text{ – абсолютне зростання (зниження) – базисний;}$$

де P_t – рівень певного ряду динаміки; P_0 – рівень базисного ряду динаміки; P_{t-1} – рівень попереднього ряду динаміки.

Темп зростання (зниження) – відносний показник, який характеризує, у скільки разів більше чи менше або скільки відсотків складає злочинність порівняно з аналогічним показником, обраним за базовий. Він може обчислюватись у коефіцієнтах або відсотках. Темп зростання (зниження) – Tr – визначається як відношення рівня ряду динаміки певного року та рівня ряду

попереднього або першого року взятого за базу порівняння і помножене на 100 %. Даний показник може бути визначений за наступною формулою:

$$Tp = \frac{P_i}{P_{i-1}} \times 100 \% \quad \text{– темп зростання ланцюговий;}$$

$$Tp = \frac{P_i}{P_0} \times 100 \% \quad \text{– темп зростання базисний.}$$

Темп приросту (зменшення) – також відносний показник, який характеризує, на скільки відсотків зросла або знизилась злочинність порівняно з аналогічним показником, обраним за базовий. Темп приросту (зменшення) – Tnp може визначатися як різниця між значеннями темпу росту Tp і 100 %, зокрема, $Tnp = Tp - 100 \%$, або ж як відношення різниці між рівнем ряду динаміки певного року та рівнем ряду початкового (базисного) чи попереднього року, поділена на рівень ряду динаміки початкового або попереднього років і помножене на 100 %. Даний показник може бути визначений за наступною формулою:

$$Tnp = \frac{P_i - P_{i-1}}{P_{i-1}} \times 100 \% \quad \text{– темп приросту ланцюговий;}$$

$$Tnp = \frac{P_i - P_0}{P_0} \times 100 \% \quad \text{– темп приросту базисний.}$$

Також динаміку злочинності відображають у вигляді лінійної координатної діаграми. На горизонтальній осі в прийнятному масштабі відкладається час, а по вертикальній осі – рівні ряду динаміки. По відмітках на обох осях визначають місцезнаходження точок на полі діаграм. Послідовно з'єднуючи їх прямими відрізками, одержуємо ламану лінію.

Якісні показники злочинності характеризують внутрішні особливості цього явища, закономірності її розвитку і визначаються в розрахунку на одиницю сукупності. До якісних показників відносять структуру злочинності, характер злочинності та географію злочинності.

Структура злочинності – це якісна характеристика, що характеризує її внутрішню будову як співвідношення між групами (видами) злочинів, які можна аналізувати за кримінально-правовими, соціально-демографічними або кримінологічними критеріями.

В основу кримінально-правової структури покладені такі ознаки, що характеризують злочини, як:

– ступінь тяжкості – всі вчинені злочини згідно КК України можна поділити на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі;

– спрямованість – види злочинів за їх класифікацією, передбаченою в Особливій частині КК України (проти основ національної безпеки, проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, проти власності, у сфері господарської діяльності тощо);

– форма вини – всі злочини поділяють на умисні та необережні;

– домінуюча мотиваційна спрямованість – насильницькі (агресивні), корисливі, корисливо-насильницькі, хуліганські, з помсти, ревнощів, побутових причин, міжнаціональних, релігійних відносин і т. д.

Соціально-демографічна структура розкриває співвідношення між кількістю злочинців за:

– статтю – жінки та чоловіки;

– віком – неповнолітні: 14–15 та 16–17 років, молодь: 18–24, 25–28 років, середнього віку: 29–39 років, зрілого віку: 40–49 років, старшого віку: 50–59 років, похилого віку: 60 років і старше;

– освітою на час вчинення злочину – повна вища і базова вища, професійно технічна, повна загальна середня та базова загальна середня, початкова загальна та без освіти;

– зайнятістю на час вчинення злочину – працюючі по найму, робітники сільського господарства, підприємці без утворення юридичної особи, власники, співвласники підприємств, військовослужбовці, працівники правоохо-

ронних органів, працівники органів державної влади та управління, члени громадських об'єднань, працівники фінансово-кредитної та банківської системи, працездатні, які не працюють і не навчаються, безробітні, учні та студенти вищих навчальних закладів, інші;

– громадянством і місцем проживання на час вчинення злочину – громадяни України, іноземні громадяни, у т. ч. громадяни СНД, особи без громадянства, мігранти, біженці.

Кримінологічна структура будується як розподіл злочинів та осіб, що їх вчинили, за сферами економіки (наприклад, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, в сфері банківської діяльності, на об'єктах паливно-енергетичного комплексу, агропромислового комплексу, в області високих технологій тощо), окремими регіонами (АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська обл. і т. д.), характеристиками особи злочинця (групова та організована злочинність, рецидивна злочинність, злочинність неповнолітніх, злочинність жінок і т. д.) та ін.

Основним показником структури злочинності є питома вага окремих груп або видів злочинів відносно їх загальної кількості.

Питома вага – це процентне співвідношення частини злочинності до її загальної величини, що розраховується за наступною формулою:

$$P_e = \frac{Z_e}{Z_3} \times 100\%,$$

де Z_e – кількість злочинів певного виду; Z_3 – загальна кількість зареєстрованих злочинів.

Характер злочинності визначається загальною кількістю тяжких і особливо тяжких злочинів в структурі злочинності та тим, якою є характеристика особистості тих, хто вчиняє злочини. Можна сказати, що характер злочинності – це один з проявів її структури; з'ясування характеру злочинності – результат аналізу її структури. Так питома вага злочинів різного виду ступеня

тяжкості в загальній їх кількості визначають їх характер і, по суті, ступінь суспільної небезпеки злочинності.

Географія злочинності займається проблемами просторового та часового розподілу злочинності (місця злочину, місця проживання злочинця) в світі, країні, регіонах, та типах населених пунктів. Крім того, вона з'ясовує вплив соціального середовища того чи іншого регіону на рівень та характер злочинності, встановлює межі та напрямки переміщень злочинців, а також вивчає регіональні відмінності в реакціях на злочинність.

Інтенсивність злочинності є неоднорідною по всій території країни. На такий стан справ впливають конкретні соціальні та історичні умови того чи іншого регіону, його економічні особливості, національний склад, структура населення, рівень культурного виховання, традиції та інші чинники. Тому аналіз географії злочинності дає змогу встановити, в якому регіоні потрібно докласти найбільших зусиль та зосередити більше засобів впливу на неї.

Лит.: Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів). – К., 1997; Правова статистика. – Х., 2015.

М. І. Фіалка